

JEAN-CLAUDE LARCHET

Credința ortodoxă în fața provocărilor lumii actuale

Dialoguri cu Nicolai Redin

Traducere din limba franceză
Marinela Bojin

editura
Σοφία

București

Cuvânt înainte

Jean-Claude Larchet

Convorbirile care constituie corpul acestei cărți au fost inițiate de Nicolai Redin, un tânăr filosof rus care a consacrat multe articole diferitelor aspecte ale operei mele și o teză de doctorat susținută în 2020 la secția de Filosofie a Academiei de Științe din Moscova, intitulată *Filosofia religioasă a lui Jean-Claude Larchet*.

Dacă formația propriu-zis filosofică a acestuia apare în unele referințe, întrebările sale sunt, mai înainte de toate, cele ale unui creștin care reflectează asupra naturii credinței și a practicării ei într-o lume a cărei mentalitate este din ce în ce mai departe de valorile creștine, și al cărei mod de viață e din ce în ce mai incompatibil cu etosul creștin, și care consideră că, în fața provocărilor lumii post-moderne, trăirea creștinismului în mod formal nu este de ajuns.

Unele dintre întrebările lui Nicolai Redin sunt inspirate de situația Bisericii din țara sa. Dar

aceste întrebări privesc într-o anumită măsură toate Bisericile și pot fi ușor generalizate, pentru că la baza lor există aproape întotdeauna probleme fundamentale. Creștinii apuseni, catolici sau protestanți, se vor simți de asemenea interesați de unele dintre ele și vor găsi de-a lungul acestor convorbiri (de altfel mult prea rare) răspunsuri la întrebările pe care și le pun ei înșiși adesea referitor la diferențele dintre Ortodoxie și catolicism.

PRIMA CONVORBIRE

Referitor la provocările gândirii post-moderne

– Astăzi există o teologie patristică și o teologie post-patristică ce adesea se dorește a fi contextuale. Re-proșurile reciproce, de post-modernism, dintr-o parte, și de „arheologie ecleziastică”, din cealaltă parte, sunt bine cunoscute. Reprezentanții teologiilor post-patristice și contextuale câștigă în popularitate. Care sunt adversarii lor astăzi? Dumneavoastră sunteți, fără nici o îndoială, unul dintre ei. Dar, în afară de dumneavoastră, cine sunt liderii teologiei patristice?

*– Teologia post-patristică este de fapt o teologie care vrea să fie cu orice preț inovatoare, și de aceea respinge moștenirea patristică, refuză să se inspire din ea și să o includă ca parte componentă; în felul acesta, ea se exclude din tradiția ortodoxă și din catolicitatea Bisericii, în care Sfinții Părinți sunt un element esențial – după cum am arătat în cartea mea *Ce este teologia?* – și în studiul meu referitor la gândirea părintelui*

George Florovsky. De fapt, ea revine la proiectul filosofiei religioase ruse din veacul al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea, așadar nu este de mirare că printre membrii acestui curent teologic se află astăzi rarii admiratori ai gândirii părintelui Serghie Bulgakov.

Teologia contextuală – care se vrea de asemenea post-patristică – caută, în ceea ce o privește, să adapteze teologia la diferite minorități (etnice, sociale, sexuale...); aceasta s-a născut în America, inspirată de un curent – care nu este religios – ce supraevaluează minoritățile. Lucrul acesta conduce la o sectorizare nu doar a teologiei, ci a umanității, și contrazice idealul creștin de universalitate, clar exprimat în *Epistola Sfântului Pavel către Galateni* 3, 28: „Nu mai este iudeu, nici elen; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus.” Mai rău încă, lucrul acesta introduce în teologie și în practica ce decurge din ea opozițiile și ura pe care gândirea *woke* le-a dezvoltat în mod artificial – negrii contra albilor, femeile contra bărbaților, grupările LGBTQI+ contra heterosexualilor etc.

Afirmația că „reprezentanții teologiei post-patristice și ai celei contextuale câștigă în popularitate” nu este exactă; e o mișcare minoritară care nu se întâlnește decât la câțiva intelectuali, dar se arată în mod activ în media și în organizările de evenimente, pentru care beneficiază de

subvenții consistente de la instituții străine de Ortodoxie. Primul centru de difuzare a teologiilor post-patristică și contextuală este Academia din Volos, Grecia, care a beneficiat, pentru organizarea unuia dintre recente sale colocvii, de o finanțare din partea unei filiale a grupului Soros – unul dintre principalii activiști mondiali ai globalizării ideilor și credințelor. Al doilea centru este secția ortodoxă a Universității Fordham din New York, care de fapt nu oferă nici un fel de învățământ, ci doar organizează conferințe și evenimente și publică articole pe internet. Această instituție beneficiază de finanțări considerabile din partea diverselor fundații străine de Ortodoxie (cum ar fi Fundația Henry Luce), al căror scop este, ca și cel al fundației Soros, pe de o parte, promovarea unei părți din gândirea globalistă, în care identitățile – îndeosebi cele confesionale – sunt șterse, iar, pe de altă parte, integrarea minorităților sexuale în comuniunea Bisericii.¹

¹În 2019, Aristotle Papanikolaou, director al Centrului, se lauda cu faptul că, în optsprezece luni, a strâns un milion de dolari, și anunța un viitor vărsământ de două milioane de dolari din partea National Endowment for the Humanities Challenge Grant. O agenție federală a guvernului SUA creată în 1965 pentru a finanța și sprijini programele umaniste. Centrul beneficiază de asemenea de subvenții consistente din partea Fundației Henry Luce. Aceste informații se găsesc chiar pe *site*-ul acestui centru. A se vedea și filmul documentar: „Deep State \$Millions For Woke «Scholars» Subverting Orthodox Christianity in US”, care listează instituțiile și personalitățile ortodoxe din întreaga lume care beneficiază de

Această mișcare, contrar celor spuse de dumneavoastră, suscită opoziție, în mod particular în Grecia și Statele Unite, unde această mișcare este mai activă¹, fiind un lucru de la sine înțeles că absența unei opoziții nu înseamnă aprobare, pentru că mulți ortodocși continuă să adere în viața lor la valorile tradiționale ale Ortodoxiei și ale unei teologii care dorește să rămână pe linia Sfinților Părinți și nu se preocupă de elucubrațiile câtorva intelectuali.

Dumneavoastră mă situați printre adversarii teologiei post-patristice și ai teologiei contextuale. Dar, de fapt, eu nu le-am atacat niciodată frontal, pentru că le consider lipsite de con-

subvenții, în schimbul angajamentului lor de a difuza gândirea *woke* în sânul Bisericilor ortodoxe. Este frapant faptul că, practic, toate aceste instituții și personalități se situează în cadrul Universităților catolice și protestante, în majoritatea lor americane. Un articol din culegerea *Patristic Theology and Post-Patristic Heresy. Proceedings of the Symposium of the Holy Metropolis of Piraeus, 15 February 2012, Le Pirée, 2012*, indică, la rândul lui, faptul că organizarea de colocvii pe care o face Academia din Volos beneficiază de subvenții din partea grupului Soros..

¹ Cât privește reacțiile din Grecia, a se vedea de exemplu: dosarul *Teologia patristică și Erezia post-patristică*, Actele unui colocvii care s-a ținut la Pireu în 2012, articolul mitropolitului Pavlos de Glyfada, „Sinteze neopatristice sau teologie post-patristică/Neopatristic synthesis or post-patristic theology. The quest of contextual theology in Orthodoxy”, sau diverse articole ale mitropolitului Ierótheos Vlachos, unul din principalii teologi greci actuali, dintre care „Există cu adevărat o teologie «post-patristică?»” și „Teologie” neopatristică, post-patristică și contextuală”. Printre numeroasele reacții din Statele Unite, a se vedea de exemplu Fr. Alexander F.C. Webster, „Three trojan horses: insider attempts to disorient the Orthodox”.

sistență. Aceste „teologii” (cum sunt numite în mod inadecvat, pentru că nu vorbesc în mod curent despre Dumnezeu și sunt preocupate mai ales de probleme de natură socială) de fapt nu au un conținut pozitiv. Ele nu propun nimic de construit, nici ceva constructiv. Se situează în curentul gândirii post-moderne (de altfel calificativul de „post-patristic” pe care și-l atribuie este o transpunere sau o analogie a acestei noțiuni), caracterizată în esență printr-un proiect de deconstrucție. În realitate, ele nu lasă în urma lor decât un câmp de ruine. De aceea ele nu au nici consistență, nici viitor.

Dinspre partea mea, ceea ce am încercat întotdeauna să fac este să prezint, în diferitele domenii care privesc existența concretă a omului (mai cu seamă cel al bolilor – individuale și sociale –, suferința și moartea, apoi, mai recent, cel al mediilor digitale, al ecologiei și al genului), soluții pozitive – teoretice și practice – pentru problemele pe care le întâmpină contemporanii noștri, în cadrul unei gândirii catolice (în sensul prim al cuvântului grec *kath'olon*, „conform cu întregul”), care include toate învățăturile Tradiției vii a Bisericii, Tradiție care nu este doar o moștenire a trecutului, ci una care, dincolo de timp, mărturisește că „Iisus Hristos – ieri și azi și în veci – este Același (Evrei 13, 8).¹ Mă refer în mod abundent

¹Referitor la acest punct, a se vedea J.-C. LARCHET, *Qu'est-ce que la théologie?*, Cerf, Paris, 2022.

la Sfinții Părinți, pentru că ei au elaborat bazele teologiei, ale antropologiei și ale eticii ortodoxe, și continuă să ne ofere astăzi principiile și garanția unei reflecții autentic ortodoxe. Firește, ei nu au oferit la toate problemele soluții gata făcute și, evident, nu s-au pronunțat referitor la subiectele noi pe care le-au produs evoluțiile (economice, biologice, tehnologice, medicale etc.) lumii moderne. Totuși, referitor la toate aceste subiecte, principiile stabilite de ei rămân ghiduri sigure, și la fel și modul în care ei au abordat lucrurile. Teologul ortodox trebuie să se inspire din ele pentru a lucra „în duhul Părinților”. Lucrul acesta presupune din partea lui, după cum am arătat în cartea mea *Ce este teologia?*, o inserare în viața eclesială și o asceză personală, care îi permit să se situeze în Tradiția Bisericii și să exprime catolicitatea ei, și nu un punct de vedere individual, având drept prim scop inovația. Referitor la multe subiecte pe care le-am abordat, am adus nu o viziune nouă, ci reînnoită a creștinismului ortodox, pentru că le-am extras din tezaurul uitat al Sfinților Părinți, pe care le-am repus în perspectiva unei sinteze noi. Ca, de pildă: viața ascetică înțeleasă ca un proces terapeutic și mântuirea înțeleasă ca tămăduire; prezentarea sensului pe care îl are suferința eliberată de falsele concepții (expiere, dolorism etc.) care au parazitat înțelegerea ei; punerea în evidență a „inconștientului spiritual” și a perspectivelor

pe care acesta le oferă pentru tămăduirea bolilor mintale; soluții spirituale pentru problemele pe care le pune criza ecologică; încă și posibilitatea de „transfigurare a genului” pe care o oferă antropologia și spiritualitatea ortodoxă.

– În 1954, părintele Alexandr Schmemmann a scris că teologii și-au legat destinul lor de știință (de erudiție), în vreme ce s-ar fi cuvenit să fie mai apropiați de poezie și de artă. Prin urmare, teologia a devenit o desfătare de natură academică, care nu se arăta a fi de folos cuiva nici înlăuntrul Bisericii, nici în afara ei. Cum apreciați dumneavoastră această afirmație?

– În cartea mea *Ce este teologia?*, am arătat că teologia nu trebuie să fie confundată cu filosofia, pentru că scopurile și metodele lor sunt diferite, și de asemenea tot din aceste motive nu e potrivit să fie amestecate (cum a făcut filosofia religioasă rusă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea). Am arătat de asemenea limitele unei abordări științifice practice în cadrul diverselor ramuri ale teologiei. Dar aceasta nu înseamnă că trebuie să reducem teologia la literatură, la poezie sau la artă. Există într-adevăr în Biserica Ortodoxă un loc acordat artei, în particular în domeniul icoanei și al muzicii liturgice. Acestea au, într-adevăr, o mare putere de convingere și capacitatea nu doar de a întări credința, ci chiar de a o suscita. Sunt

persoane care au devenit ortodoxe datorită lor, și se cuvine să amintim că, datorită frumuseții icoanelor și a cântărilor din biserica Sfânta Sofia din Constantinopol, trimișii cneazului Vladimir s-au convins de superioritatea Ortodoxiei față de alte religii spre care se îndreptaseră. Să amintim de asemenea cuvintele lui Dostoievski: „Frumusețea va salva lumea.” În Biserica Ortodoxă există de asemenea un mare loc acordat poeziei, în textele slujbelor liturgice și în câteva scrieri de „teologie mistică”, ca imnele Sfântului Grigorie Teologul sau ale Sfântului Simeon Noul Teolog; este semnificativ faptul că doar acestor doi autori li s-a adăugat, ca și Sfântului Ioan Evanghelistul, titlul de „Teolog”.

Dar teologia trebuie să păstreze un caracter conceptual și rațional, mai cu seamă când este vorba de expunerea credinței în mod clar sau pentru a o feri de erezii sofisticate. Ceea ce se poate spune este că teologia nu trebuie să fie niciodată un joc intelectual, nici un exercițiu gratuit, nici rezultatul voinței de inovație și strălucire prin construirea unui sistem de gândire. Se poate vedea că Sfinții Părinți și-au scris întotdeauna operele teologice mânați de circumstanțe și în virtutea unei necesități vitale. Trebuie să vă spun că, în ceea ce mă privește, nu am scris niciodată nimic inutil, fără rost, ci am fost întotdeauna motivat de probleme care se puneau în Biserică sau în societate și care impuneau un răs-

puns, în legătură cu o așteptare a unor membri ai Bisericii ori cu o necesitate sau o nevoie manifestată în mod social. Foarte adesea, cărțile și articolele mele au pornit dintr-o întrebare pe care mi-o puneam eu însumi și căreia voiam să-i dau un răspuns limpede, publicarea acestui răspuns nefiind apoi concepută decât ca o părtășie cu cititori care poate își puneau de asemenea această întrebare și așteptau un răspuns.

Putem constata că în Occident, în catolicism și protestantism, teologia, care este de multă vreme speculativă și abstractă, s-a rupt de viața și experiența spirituală și a făcut din Dumnezeu un concept care nu poate fi abordat de conștiința populară și care dă ușor loc criticilor ateilor.

Am constatat că în Rusia există de mulți ani o fascinație a majorității academiilor de teologie și a tinerilor teologi pentru știință și erudiție, pe de o parte, și pentru teologiile speculative ale Occidentului, pe de altă parte. Lucrul acesta riscă să producă consecințe grave pentru formarea clericilor și pentru viitorul Bisericii, de aceeași natură ca cele care, în Europa și în Statele Unite, au contribuit la ruina protestantismului și a catolicismului.

– Amintindu-ne de David Hume sau de Adam Smith, care au scris într-un limbaj foarte simplu, putem spune că scopul lor era ca textul să fie înțeles de un cât mai mare număr de persoane. Există în lumea contemporană o tendință de complicare artificia-